

Underlag till detaljplan

Gamla gästgivaregården i Kävlinge

KULTURHISTORISKA VÄRDEN

Fastigheten Kävlinge 35:103 i Kävlinge kommun
Skåne län

Pia Gunnarsson Wallin

Malmö Museer
Kulturavsnittet

Malmö Museer

Box 406

201 24 Malmö

Tel: 040-34 10 00

Besöksadress: Malmöhusvägen

www.malmo.se/museer

Underlag till detaljplan

Gamla gästgivaregården i Kävlinge – Kulturhistoriska värden
Fastigheten Kävlinge 35:103 i Kävlinge kommun, Skåne län

Författare: Pia Gunnarsson Wallin

Foto: Olga Schlyter

Grafisk form: Anders Gutehall

Sättning: Pia Gunnarsson Wallin

Omslagsbild: Olga Schlyter

© Malmö Museer 2011

Tekniska och administrativa uppgifter

LänSkåne
KommunKävlinge
OrtKävlinge
FastighetKävlinge 35:103
ÄgareClaes och Birgitta Granqvist

Inledning

Följande kulturhistoriska utredning är gjord av Malmö museer på uppdrag av Kävlinge kommun med syfte att ta fram ett antikvariskt planunderlag. Dokumentationen och utredningen är gjorda under maj 2011.

Historik

Skånska gästgiverier har funnits sedan medeltiden. På ett gästgiveri kunde man få kost och logi samt möjlighet att byta hästar. I Sverige var från och med 1600-talet utbyggnaden av vägar och gästgiverier reglerad i stadgar och förordningar. 1615 ålades alla härads hövdingar att se till att det fanns gästgiverier med 1½ mils mellanrum.

Kävlinge gästgivaregårds exakta ålder är svår bedömd. De källor vi har använt oss av är något motstridiga; en talar om 1700-talet en annan om 1600-talet (1662). Detta är fyra år efter det att Skåne blev svenskt och det kanske inte är osannolikt att man efter övertagandet tyckte att detta var ett lämpligt ställe att anlägga ett gästgiveri, vid Kävlingeån och längs med landsvägen mellan Lund och Landskrona. Vid gården skapades "vägamötet", en plats där bygatan utvidgades och som kom att bli en samlingsplats med bland annat torghandel.

1749 omnämns gården av Carl von Linné "Husen i mangården äro alla vitlimmade hos de bönder som må någorlunda väl, att lerväggarna icke allenast av kalkskorpan lysa, utan och att leret fästas och bliva varaktigare".

På 1790-talet var en man som hette Anders Bohman ägare till gästgivaregården. Bohman ägde förutom gästgivaregården även gård nr 16 i byn. Han fick då genom ett partiellt enskifte sin mark samlad i utkanten av byns mark och uppförde där också gårdsbebyggelse, senare kallad Bohmansro. Kvar inne i byn hade han gästgivaregården med gårdstomt och gårdsbebyggelse till nr 16 med gårdstomt. Bohman bytte nr 16:s gårdstomt mot gårdsbebyggelse på den gård som låg i direkt anslutning norr om gästgivaregården och som sedan revs. Vid det partiella enskiftet såg han dessutom till att få en odlingslycka i direkt anslutning till gästgivaregården. Det tog sedan inte lång tid förrän gästgivaregården skildes från Bohmansro.

I samband med det partiella enskiftet 1794 upprättades en karta och på denna kan man se att gården då var fyrålgad.

Den södra delen av gästgivaregårdens trädgård hörde ursprungligen inte till fastigheten utan var en byallmänning. Den öppna platsen som finns här ska ha varit ett ställe för organiserad dans (Om Kävlinge gamla gästgivaregård). Exakt när detta ska ha varit framgår inte av vår källa, men det borde ha varit möjligt med dans här både under den tid området var allmänning och senare.

På andra sidan landsvägen, väster om gästgivaregården, uppfördes ett tingshus 1728. Efter det att Harjager härad tillsammans med Onsjö och Rönneberga härader gick upp i ett tingslag 1873 förflyttades dock tingsförhandlingarna till Åkarp och tingshuset i Kävlinge revs. Enligt nuvarande ägaren var det inte ovanligt att tingsrätten efter arbetet i tingshuset samlades i gästgivaregården. En särskild sal fanns för detta och in hit fanns en dörr från tingsrättssidan. Salen kallades för 5-7-rummet efter snapsstorlekarna 5cl och 7cl

År 1886 kom järnvägen till Kävlinge. Vid den här tiden hade många av gårdarna i Kävlinge by, jämte gästgivaregården, blivit uppköpta av Skånska Sockerfabriks AB i Landskrona. Därmed får man anta att gästgiveriepoken var slut. År 1888 uppfördes också järnvägshotellet på en tomt mitt emot järnvägsstationen. På åkerlyckan som tillhört gästgivaregården och som låg väster om vägen byggdes ett sockerbruk som togs i drift 1892. På häradskartan från 1910-talet är samtliga av gästgiveriets gamla byggnader markerade som ekonomibygnader. I gästgivaregårdens östra del ska enligt nuvarande ägaren ha funnits ett garveri som idag är rivet. Detta var i så fall före 1910-talet eftersom häradskartan inte redovisar den östra längan. Enligt häradskartan var också den norra längan riven och ersatt med det friliggande ombyggda svinhus som fortfarande finns kvar idag.

På 1940-talet var det dags för en förbättring av vägsträckningen förbi Gästgivaregården. Då en bredare bro behövdes stod man inför ett val. Antingen rädde den gamla stenvalvsbron genom att riva gästgivaregården och dra en ny väg över en ny bro eller att riva den gamla stenvalvsbron för att ge plats för en bredare bro där. Enligt den nuvarande ägaren offrade då Riksantikvarieämbetet bron.

1952 byggdes det som var kvar av den gamla gästgivaregården, en vinkelbyggnad, om till 6 lägenheter. Enligt den nuvarande ägaren skall den dåvarande länsantikvarien ha varit involverad och bland annat själv ha ritat ytterdörrar. Den nuvarande ägaren köpte gården 1972 av sockerbruket.

Någon gång under 1900-talet byggde sockerbruket om det gamla svinhuset till betkampanjarbetarbostäder. I början av 1960-talet byggdes sedan betkampanjarbetarbostaden om till två lägenheter enligt den nuvarande fastighetsägaren.

Objektsbeskrivning och tolkning

I dag finns en vinkelbyggnad (den västra och södan längan) kvar av den fyrlängade gården medan den norra och östra är rivna sedan minst hundra år tillbaka. I norr finns nu istället en byggnad som tidigare varit svinhus och som uppskattningsvis är uppförd kring 1900. Sydost om längan finns även ett garage som tidigare har varit en tvättstuga. Ålder på byggnaden är okänd.

Situationsplan med nedanstående objekt markerade med blå siffror

VINKELBYGGADEN - DEN VÄSTRA LÄNGAN (1A)

Beskrivning

Vinkelbyggnaden består, som tidigare nämnts, av två längor, en i väster och en i söder. Den västra längan har en rektangulär planform med en farstuvist i söder. In mot gården har den västra längan en synlig korsvirkeskonstruktion medan fasaden mot väster och gavlarna är putsade.

Timran är rödmålad och facken är putsade och vita. Bjälkhuvudena är avkapade. Stolparna har dymlingar. Löshultarna är märkta men sitter inte i nivå med stolparnas

dymlingar. I norra delens östfasad finns det ett parti med gjuten sockeln och målat "korsvirke". De putsade fasaderna är spritputsade med släta omfattningar.

Fönstren är blåmålade träfönster. De är sidohängda, utåtgående och har fasta spröjsar. Det stora flertalet är tredelade tvåluftsfönster men här finns även några enluftsfönster. Dörrarna är enblads spegeldörrar med överljusfönster.

Sadeltaket är lagt med enkupigt rött taktegel. Takstolen är utbytt. Taket har även takkupor samt takfönster. Längan har en murad skorsten som går upp i taknocken samt några mindre plåtskorstenar i takfallen.

Interiört har stora förändringar skett. Golven byttes i byggnaden 1952 och ersattes av betong, mineralullmatta och Tretong. Vi detta tillfälle byggdes också vissa väggar om medan andra reparerades. Innertaket har också höjts vid något tillfälle.

Tolkning

Hela längan har ursprungligen varit i korsvirke, hur mycket av det som försvann 1952 då stora delar av murverket byttes ut är oklart. Korsvirkespartiet bedöms i sin helhet vara från 1700-talet eftersom märkning var vanligt då. Stolparna kan vara något äldre, kanske från 1600-talet, dels på grund av dymlingarna som tyder på en ålderdomlig konstruktion, dels på grund av att löshultarna inte sitter i ursprungligt läge. Facken har ursprungligen haft en lerklining men har senare murats.

Korsvirkeshusen var i regel smala. Att den västra längan är smalare än den norra tolkas som att den byggnaden fortfarande har kvar sin bredd och att den sannolikt varit ett bostadshus. Den gjutna sockeln, fuskorsvirket och den spritputsade gaveln i norr tyder på att byggnaden blivit förlängd vid en relativt sen tidpunkt. Kanske redan i början av 1900-talet. Varför murverket i väster, söder och norr är spritputsat är svårt att svara på utan med ingående undersökningar. Kanske är dessa partier ommurade eller så har man putsat fasaderna av estetiska skäl.

Fönstren uppskattas vara från andra hälften av 1900-talet. De ursprungliga fönstren har varit betydligt färre och mindre. I 1805 års mantalslängd konstaterades att det fanns 6 fönsterluftr på gården som helhet. Dörrarna ska enligt nuvarande fastighetsägare vara från 1952.

Sadeltaket har tidigare förmodligen varit täckt av halm.

Vad gäller interiören kan man konstatera att såväl tak som golv är utbytta och därför sannolikt också stora flertalet snickerier. Det som kan finnas kvar är äldre korsvirkesväggar och delar av en äldre planlösning. Men eftersom det är svårt att veta vilka väggar som är original då ursprunglig planritning saknas och konstruktionen inte är tillgänglig avstår vi ifrån att göra några tolkningar vad gäller interiören. Som tidigare nämnts användes dock på 1700-talet ett av rummen för tingsrättens sammankonster efter arbete i tingshuset.

VINKELBYGGNADEN - DEN SÖDRA LÄNGAN (1B)

Beskrivning

Den södra längan är något bredare än den västra. Innåt gården har den korsvirkesfasader utan dymlingar eller märkningar. På ett ställe finns ännu en ring där man kunde binda fast en häst. Fasaden mot trädgården och östra gaveln är däremot putsad med spritputs och har släta fönsteromfattningar.

Fönstren är blåmålade träfönster. Fönstren är sidohängda, utåtgående och har fasta spröjsar. Det stora flertalet är tredelade tvåluftsfönster men här finns även ett enluftsfönster. Dörrarna är enblads spegeldörrar med överljusfönster. Det finns också två portar av ekonomibyggnadskaraktär. I norr finns dörrarna kvar med moderna dörrar av altandörrskaraktär innanför. I norr har portöppningen också fått en modern dörr inmonterad. Direkt väster om dörren och ovanför denna finns dessutom en trälucka.

Sadeltaket är lagt med enkupigt rött taktegel. Takstolen är utbytt. Taket har även takkupor samt takfönster. Längan har två murade skorsten som går upp i taknocken samt några mindre plåtskorstenar i takfallen.

Även här har det interiört skett stora förändringar. Alla golven byttes i byggnaden 1952 och ersattes av betong, mineralullmatta och Tretong. Vi detta tillfälle byggdes

också vissa väggar om medan andra reparerades. Innertaket har också höjts vid något tillfälle.

Tolkning

Längan är något bredare än den västra längan. Detta antyder att längan ursprungligen har varit stall. Enligt nuvarande ägaren har den östra delen av längan varit ett vagnslider.

Korsvirkespartiet in mot gården förefaller genom avsaknaden av dymlingar och märkningar att vara något yngre än i västra längan. Varför gaveln och den södra längan är putsade är även här svårt att svara på utan mer ingående undersökningar. Därför vet man heller inte om partierna här är ommurade, 1952 eller tidigare, eller om man har putsat fasaderna av estetiska skäl.

Fönstren är förmodligen från 1900-talets andra hälft. Ursprungligen har sannolikt byggnaden saknat glasade fönster. Dörrarna ska enligt nuvarande fastighetsägare vara från 1952. Portarna är av äldre datum.

Sadeltaket har tidigare förmodligen varit täckt av halm.

Vad gäller interiören kan man konstatera att såväl tak som golv är utbytta och därmed också säker stora flertalet av snickerier. Det som kan finnas kvar är äldre korsvirkesväggar och delar av en äldre planlösning. Men eftersom det är svårt att veta vilka väggar som är original då ursprunglig planritning saknas och konstruktionen inte är tillgänglig avstår vi ifrån att göra några tolkningar vad gäller interiören.

DET GAMLA SVINHUSET (2)

Byggnaden som ligger norr om gården är rektangulär i sin planform och bedöms på stilhistoriska grunder vara byggd i slutet av 1800-talet eller kring år 1900. Byggnaden finns med på häradskartan från första hälften av 1910-talet. Ursprungligen ska byggnaden enligt den nuvarande ägaren, Claes Granqvist, vara uppförd som svinstall, men byggdes under sockerbruksperioden om till betkampanjarbetarebostad.

Byggnaden har en rektangulär planform och fasaderna är byggda i ett gult tegel. De spröjsade träfönstren har förmodligen ersatt gjutjärnsfönster. I gavlarna finns relativt nya enbladsdörrar. Sadeltaket är belagt med ett rött eternittak, sannolikt har taket ursprungligen varit täckt med papp. Taket har takfönster och plåtskorstenar som inte är original.

GARAGET (3)

Den lilla byggnaden ligger sydost om vinkelbyggnaden och är rektangulär i sin planform. I söder finns ett tillbyggt växthus. Fasaderna är putsade och vita. I söder finns ett synligt murverk. Sadeltaket är belagt med enkupigt taktegel. I norr finns en sekundär garageport. I västra fasaden finns sidohängda fönster i trä med fasta spröjs.

GÅRDEN (4)

Gården inramas av vinkelbyggnaden i sydväst, svinhuset i norr och en parkeringsplats i öster. Den är belagd med kullersten och här ska bland annat finnas hål efter stängen där man förr band sina hästar.

TRÄDGÅRD (5)

Den ursprungliga trädgården var betydligt mindre än dagens och låg i direkt anslutning till den södra längan. Det päronträd och den ask som finns i trädgården (och som enligt ägaren ska enligt ska vara Skånes största) antas vara lämningar efter denna trädgård. Någon gång under 1800-talet utökades trädgården ner mot ån och denna del av trädgården fick karaktären av engelsk park. År 1975, i samband med byggnadsvårdsåret, planterades en kastanj på gårdsplanen. I samband med detta planerades även kompletteringar av parken exakt vilka träd som sedan planterades respektive vilka som är äldre har vi inte följt upp.

I trädgården finns också en milsten.

VÄGEN (6) OCH BRON (7)

Landsvägen mellan Lund och Landskrona har gått förbi gästgivare gården åtminstone sedan 1700-talet, men är sannolikt ännu äldre. Landsvägens sträckning finns kvar i

den del av Storgatan som löper förbi gästgivaregården. Den gamla bron som tidigare gick över ån revs, som tidigare nämnts, på 1940, men ersattes av en ny bredare.

Kulturhistoriska värden

GÄSTGIVAREGÅRDENS VÄRDEKÄRNOR

- Gården har ett stort lokalhistoriskt intresse. Gården förfaller att vara en av få byggnader som finns kvar från tiden före enskiftet. Dessutom är byggnaden genom att vara gästgivaregård en viktig nyckelbyggnad i Kävlinge, och har haft stor betydelse för en viktig epok i samhällets framväxt.
- Gästgivaregårdarna har även ett nationellt intresse då de berättar för oss om äldre kommunikationer.
- Personhistoriskt värde. Det finns många berättelser och personer som kan knytas till gården.
- Gården är byggnadshistoriskt intressant. Bevarat korsvirke från 1600 eller 1700-talet korsvirke är inte så vanligt och är av arkitekturhistoriskt värde. Äldre byggnadskonstruktioner är också viktiga byggnadsarkeologiska källmaterial. Dendrodateringar kan t.ex. berätta exakt var och när virket är fällt.

UTTRYCK FÖR VÄRDENA

- Läget på den gamla bytomten i en skyddad fast fornlämning som den har en fysisk och kulturhistorisk koppling till.
- Den direkta kopplingen till Kävlingeån och den gamla landsvägen. En milsten (även den skyddad fornlämning) finns i trädgården.
- Den bevarade korsvirkeskonstruktionen.
- Kullerstensgården. Kullerstenarna som bidrar till intrycket att detta är en gammal fyrängad gård samt hålen efter stängen där man band hästar.
- Trädgården och dess omfång, den öppna ytan där man dansat och träd.
- Vinkelbyggnadens planform och volymer som är rester efter den fyrängade gården.
- Vinkelbyggnadens längors olika bredder berättar om längornas olika funktioner.
- Vinkelbyggnadens putsade ytor, fönster och taktegel är visserligen inte original men ligger ändå i linje med en byggnadstradition som utvecklades sig på den skånska landsbygden.
- Vinkelbyggnadens dörrar är inte original men har ett traditionellt uttryck och står därmed inte byggnadens kulturhistoriska värde.

Förslag på hur de kulturhistoriska värdena ska beaktas i detaljplanen

GENERELLT

Det ska framgå i detaljplanen att hela det berörda området ligger inom fast fornlämning. Allt eventuellt markarbete kräver tillstånd hos länsstyrelsen. Det ska också framgå att milstenen i trädgården är en skyddad fornlämning.

Vinkelbyggnaden anser vi ska q-märkas och att ytterligare bebyggelse inom fastigheten inte ska tillåtas undantaget ett byggrätt i läget för den nu rivna norra längan. Det är dock viktigt att en nybyggnad i volym, takvinkel, byggnadsmaterial och färgsättning anpassas till befintlig länga (1 A och B)

VINKELBYGGNADEN (1A OCH B)

Rivningsförbud.

Inga nya tillbyggnader.

Volym lika befintlig.

Fönster lika befintliga eller dokumenterat tidigare utseende. Fönstren ska vara av trä, vara sidohängda, ha fasta mittposter och spröjs.

Dörrar och lucka ska vara lika befintliga eller dokumenterat tidigare utseende.

Byggnadens fasader ska vara lika befintliga fasader vad avser material och färgsättning.

Byggnadens korsvirkeskonstruktion, exteriört och interiört, ska skyddas från ingrepp.

Taktäckning likt befintligt eller halmtak.

De murade skorstenarnas utformning och läge vid sidan av äldre murstockar ska bevaras.

Inga ytterligare takkupor/takfönster.

DET GAMLA SVINHUSET (2)

Inga tillbyggnader ska tillåtas.

Fasader lika befintliga eller dokumenterat tidigare utseende.

Fönster lika befintliga eller dokumenterat tidigare utseende.

Inga takkupor.

Takmaterial lika befintligt eller papp eller släta plattor.

GARAGET (3)

Inga nya tillbyggnader.

Fasader lika befintliga eller dokumenterat tidigare utseende.

Fönster lika befintliga eller dokumenterat tidigare utseende.

Inga takkupor.

Takmaterial lika befintligt eller papp eller släta plattor.

GÅRDEN (4)

Gårdsplanen ska ej bebyggas.

Gårdsplanens kullerstensbeläggning ska bevaras.

TRÄDGÅRDEN (5)

Trädgårdens utsträckning ska bevaras.

Trädgården ska inte bebyggas.

Trädgårdssytor ska ej hårdgöras.

Äldre träd ska skyddas.

VÄGEN (6) OCH BRON (7)

Vägsträckning och broläge ska om möjligt skyddas i detaljplanen.

NY BYGGRÄTT (8)

Volym, takvinkel, byggnadsmaterial och färgsättning ska anpassas till befintlig länga (1A och B)

Referenser

Opublicerat material

Abrahamsson, Håkan 1980. Om Kävlinge gamla gästgivaregård.

Bomansro genom tiderna och något om dess ägare (en sammanställning gjord utifrån mantalslängder, jordeböcker, födelse-, vigsel- och dödböcker, husförhörslängder mm. för Kävlinge församling och delvis för Stävie och Fjelle församlingar åren 1686-1861).

Det gamla Kjöflinge för 60 år tillbaka och mera nu 1911. Sammanställning av anteckningar gjorda av fröken Johanna Woll anno 1911.

Hillerström, Ingemar 1975. Kulturhistoriska synpunkter på yttre miljön vid Gästgivaregården i Kävlinge.

Magnusson, Knut 1941. PM angående 150-års jubileum å Bohmansro.

SSA Byggnadstekniska byrån, Svedala. Besiktnings- och värderingsutlåtande. Stadsäga nr 37, Kävlinge (Gästgivaregården)

Muntliga uppgifter

Claes Granqvist, fastighetsägare

Kartmaterial

Partiellt enskifte 1794. Lantmäteristyrelsens arkiv, akt L 120 2:2 och akt L120-2:3
Häradskartan 1910-talet.

Internetreferenser

www.harjager.se

www.fmis.raa.se

Fotobilaga

VINKELBYGGNADEN

SVINHUSET

GARAGET

